

Szoboszlai Barbara
Néprajzkutató
Koszta József Múzeum, Szentes

A külterületi iskolák szerepe Szentes tanyavilágában - Közelebbről a Zalotai tanyai iskola

Rezümé

Az utóbbi évtizedek életformaváltása, és ezzel a tanyai életforma háttérbeszorulása ellenére Szentes még mindig az Alföld tanyás határú városai közé tartozik. Valaha a legsűrűbben tanyásodott települések egyike volt, mozgalmas tanyai társadalmi élettel. A magyar tanyavilág a 19. században kezdett formálódni különféle kölcsönhatások eredménye képpen, majd a 20. század elejére alakult az Alföld jellemző településformájává. Szentes tanyavilága a török-kor nyomán létrejött hatalmas, város körül pusztán maradt területein jött létre, melyek az 1835-ös örökváltás és a reformkori árvízmentesítések nyomán váltak ismét lakottá. A 19. század közepén a kiterjedt határrészekén élő tanyai népesség gyarapodása folytán egyre inkább szükségessé vált a külterületi iskolák létrehozása. A Zalotai iskola Szentes északi, Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor határrészek legészakibb pontján helyezkedik el. A tanyai iskolák kialakulása is az egyházi oktatás kezeiből indult ki, majd a dualizmus idején folytatódott. Az államosítás során a fenntartásuk állami kézbe került és folytatódott a tanyai iskolahálózat kiépítése. Az Zalotai iskola 1908-tól kezdődően látta el a környék tanyán élő gyermekeit, ahova főképpen Zalotáról, Bökényből és a szomszédos Jaksorról jártak gyermekek, később Magyartésről is. Mivel a Zalotai iskola a Nagytőkei iskola felügyelete alá tartozott, ezért története szervesen kapcsolódik Nagytőkéhez. A Zalotai iskola 1977-ben szűnt meg a körzetesítés nyomán. Alapításától kezdve a megszűnésig a rendelkezésre álló szakirodalom valamint az iskola egykori tanulóival és pedagógusával készített személyes interjúk engednek bővebb bepillantást.

A Zalotai iskola 2005 nyarán (saját felvétel)

A tőkei határ, 2005. (Saját fotó)

Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor természeti környezte

A vizsgált négy határrész Szentes város északi és egyben legnagyobb határrészét teszi ki. A szelevényi és kunszentmártoni puszták alatt helyezkedik el a Körös által határolva. Szentes

életét évszázadokig meghatározta a vizektől közrefogott fekvése. Nyugatról a Tisza határolja, a Körösből kiszakadó Kurca pedig észak-dél irányban teljesen kettészeli a várost. Területét ezen kívül még a Veker és Kórógy erek is tagolják. Szentes kül és belterülete egykor erek által sűrűn behálózott volt. A Tisza, a Körös és a Kurca között elterülő lapályos, erekkel szabdalt, mocsaras réti világ évszázadokig tetten érhető volt földrajzi neveinkben.¹ A különféle, népünket ért támadások, pusztítások során a sűrű nádasokkal védett, gazdag állatvilágú rétek sokszor nyújtottak bújóhelyet a szentesi lakosság számára.² Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor természeti környezetének megismeréséhez a legnagyobb segítséget a kéziratos és nyomtatott térképek adják. Átaluk kirajzolódik a folyószabályozások előtti táj képe. Ezekből jól látható, hogy történeti időkben az egész táj arculatát legmarkánsabban a Körös határozta meg, a hozzá kapcsolódó Tőke-érrel. Az elnevezések a táj történelmének mélyrétegeit fedik fel.

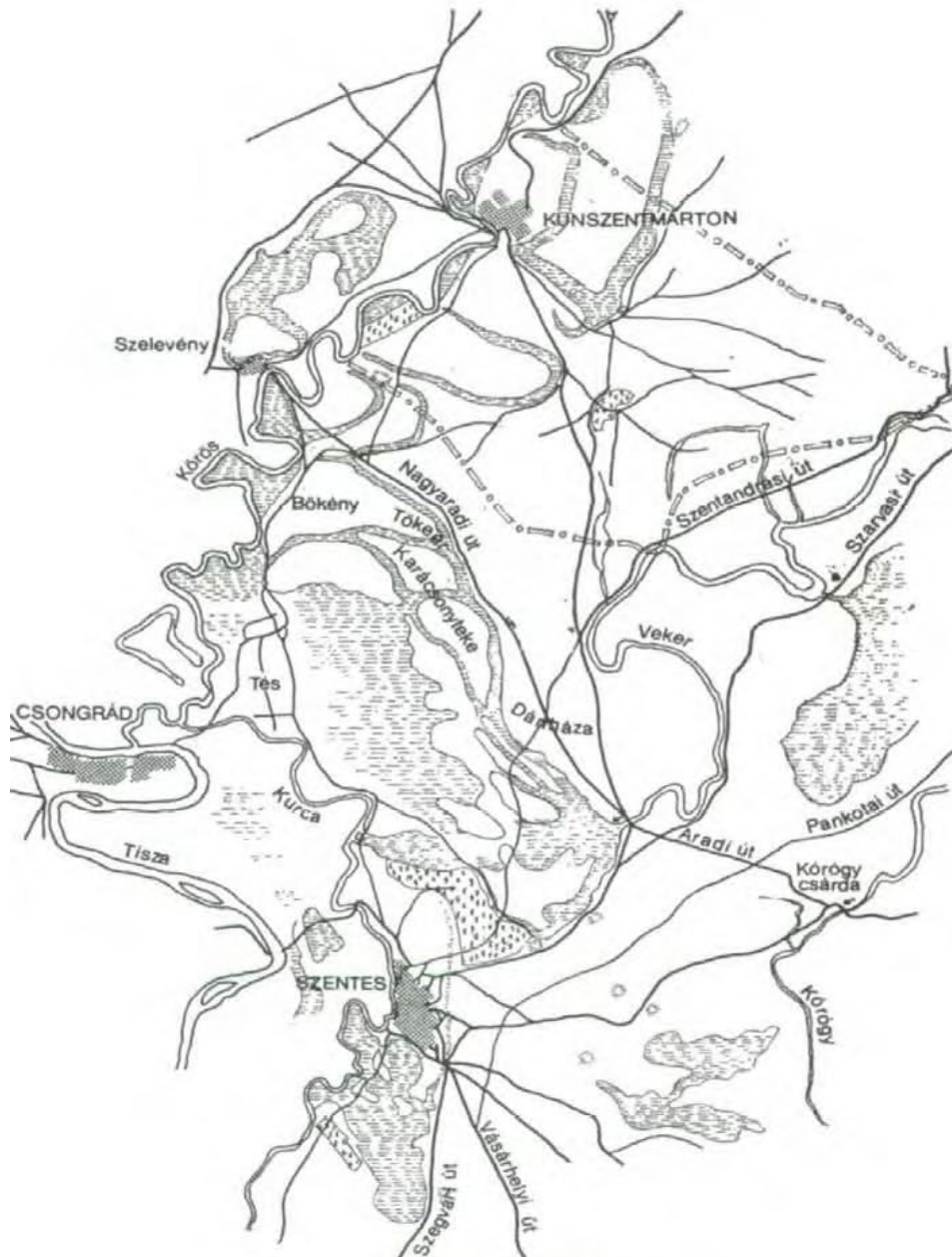

Szentes megyei város külterületi térképe 1934. Forrás:

https://www.szentesinfo.hu/nyiri_antal/f_melleklet.htm

1 Nyíri Antal 1948:6.

2 Labádi-Siposné 2013: 30, 35.

Szentes vízrajza az 1784-es térkép alapján. In: Zsíros Katalin 1990.

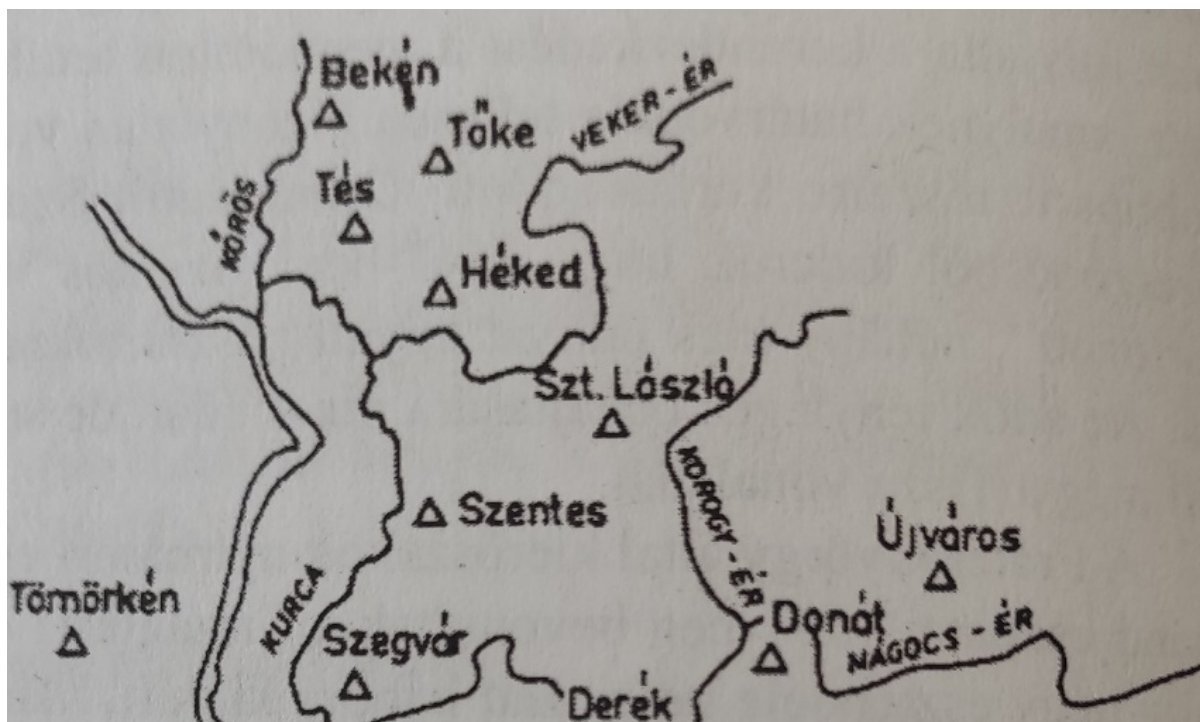
A szentesi pusztákban létrejött tanyarendszer kialakulásának előzményei az Árpád-kortól a török-kor végéig.

Az Alföld település-összetétele, városi fejlődése a török hódoltság után különös utat járt be, minek nyomán sajátos településhálózat alakult ki. Ennek legfontosabb eleme az alföldi város, a másik a tanyarendszer.³ Az Árpád-korban, az egykor pici falvakkal sűrűn behálózott

---

³ Becsei 2001:146.

Alföldön számos virágzó település létezett, s mindegyiknek lehetett saját temploma és papja.⁴ A török hódoltság alatt azonban teljesen átalakult az Alföld településképe. Erre az időre tehető több jelentős, régi település az elnéptelenedése. Ekkor halt ki a tárgyalt határrészen az árpád-kori Tőke falu és Bökény is, mely a Körös-torkolati elhelyezkedés miatt korábban jelentős volt. A török kort követően még további falvak pusztultak el, neveik már csak határrészként maradtak fenn. (Hékéd, Szentlászló, Dónáttornya, Tés, Ecsér, Királtság, Veresegyháza)⁵ A környező falvak elnéptelenedésével párhuzamosan azonban Szentes mindig feltámadt hamvaiból. A törökök kiűzése után gyors ütemben költöztek vissza az elmenekült családok. A legenda szerint több árvíz és tűzvész dacára Szentes összesen négy alkalommal népesült be újból. Mezőgazdasága, állattartása, kereskedelme, kiemelte a környező falvak közül. Nem tekinthető véletlennek, hogy hamarosan mezővárosi rangra emelkedett, az oklevelekben már oppidumként szerepel.⁶ A város szép lassan átvette a vezető szerepet a környék településstruktúrájában. Ehhez minden bizonyosan hozzájárult az is, hogy egykor sűrűn lakott, nagy kiterjedésű pusztái és legelői kitűnő feltételeket biztosítottak az állattartáshoz, ezáltal az anyagi gyarapodáshoz.

Vásárhely náhije 1560-1570 (részlet) Forrás: Szentes helyismereti kézikönyve I.

4 Labádi-Siposné 2013: 16.

5 Paszternák 2000: 94.

6 Labádi 2000:107.

Az egyházi oktatás jelentősége a szentes földművelő népének kultúrájában a reformációtól a tanyai gazdaságok kialakulásának koráig (1600-1800)

Az iskoláztatás kapcsán minden képpen ki kell térni azokra az előzményekre, melyek Szentes kulturális életét előmozdították, s melynek során városunk a környező pusztaságok és a később kialakult tanyavidék gazdasági és kulturális központjává vált. A pestisjárvány után az 1715. évi adóösszeírás kapcsán azt olvashatjuk Szentesről, hogy szinte kivétel nélkül református, élén kálvinista lelkésszel.⁷ Ebből következik, hogy a reformáció, valamikor ezt megelőzően, a 16. század során fogott táptalajt a térségben, minek nyomán a lakosság teljes mértékben kálvinista lett.⁸ Utalás történik továbbá arra is, hogy egyedül itt élnek értelmiségiek. A török idők során tehát Szentes maradt egyedül életben a környező falvak közül, sőt mezővárossá nőtte ki magát, élénk kereskedelmi élettel. A város körül gyéren lakott pusztaság terül el, melyben a szentesi gazdák legeltették állataikat. Ebben az időben báró Harruckern János György pártfogásának és a református vallásszabadságot támogató betelepítő politikájának köszönhetően a lakosság száma folyamatosan gyarapodott, az egyházi élet zavartalanul fejlődhetett.⁹ Ilyen fajta kulturális és gazdasági előrehaladás csak a városon belül volt megfigyelhető, melynek hamarosan jelentkeztek kézzelfogható az eredményei is.

A szervezett iskoláztatás kialakulása Szentesen a reformációval függött össze.¹⁰ A város legrégebbi iskolájáról, a szentesi reformátusságról a református oktatás történetéről bővebben az erre vonatkozó szakirodalmakból olvashatunk.¹¹ Annyi azonban ide kívánczok, hogy városunk újjászületésében, szellemi kultúrájának fellendülésében meghatározó szerepe volt Kiss Bálint református lelkésznek, kinek nevét mai napi őrzi az iskola. Kiss Bálint az Alföldön nőtt fel és munkásságát szemlélve a tudomány egyetért abban, hogy nem csak az oktatás meghonosításában vállalta a szellemi láng-oszlop szerepét, de nagy szerepe volt abban is, hogy a földművelő nép igényeire és hasznára tekintettel fejlesztette ki azt az oktatási elveket, melyek a református oktatást magas színvonalra és gyakorlati értékre emelték. Mivel az alföldi nép legnagyobb része földművelésből élt, Kis Bálint felismerte, hogy az általános ismeretterjesztés során gazdasági szempontokat is figyelembe kell venni. Az Alföldi parasztság, közelebbről véve a szentesi földművelő nép sorsának jobbítására tette fel életét.

---

7 Labádi-Siposné 2013: 36.

8 Labádi-Siposné 2013: 34.

9 Labádi 2000: 123.

10 Krónikás Könyv 2005:4.

11 Krónikás Könyv 2005.

Terveiben új munkamódok, termelési eljárások kidolgozása is szerepelt, olyan mezőgazdasági újításokon törte a fejét, melyekkel a munkát, a termelést könnyíteni lehet.¹² Jobbító tevékenységét a szószékről a nép mindennap életére is kiterjesztette.¹³ Ebben az időben a kötelező tantervet a Tiszántúli egyházkerület adta ki, de Kiss Bálintnak köszönhetően a fiúiskolákban gyümölcsfatermesztés, nemesítés, a leányiskolákban női kézimunka, vessző, gyékény és nádfonás oktatást is szerveztek.¹⁴ Látható tehát, hogy az általános tantárgyak mellett nagy szerep jutott a mindennapi élethez szükséges ismereteknek, melyben gazdaságtan, növénytan, állattan és különféle takarmányfélék termesztésének praktikáit szerepeltek.¹⁵ Ez a gyakorlatias célokat szem előtt tartó oktatási elv később majd visszaköszön a tanyai iskolák megszervezésénél.

Kis Bálint református lelkész. (1772–1853) Ifjabb Kiss Bálint rajza édes apjáról.

---

12 Ezek nyomán született meg a vaseke, az aratógép, a cséplőgép és a malom korszerősítéseinek tervei. Lényegében az egész magyar mezőgazdaság szerszámkészlete megváltozott újító, feltaláló munkásságának köszönhetően.

13 Krónikás Könyv 2005: 24.

14 Krónikás Könyv 2005: 6.

15 Krónikás Könyv 2005: 27.

A tanyai gazdaságok kialakulásának feltételei Szentes határában (1800-1900)

Szentes város nagy kiterjedésű pusztáinak határai az 1837-es örökváltság után váltak véglegessé. A szerződés értelmében a kiterjedt uradalom közigazgatása és jogszolgáltatása Szentes város tulajdonába ment át, benne a tőkei határral. A szóban forgó terület tágabb környezete, Kistőke és Nagytőke is az örökváltság után kezdett betelepülni. Közigazgatásilag ekkor Szentes város külterületi lakott helyeként tartották nyilván. A letelepülők elsősorban szentesiek közül kerültek ki. A legjobb minőségű földek Nagytőkén voltak, a jobb módú szentesi gazdák itt vettek leginkább földet. Az 1910. évi népszámlálás szerint Nagytőke lakossága 298 fő volt. Ebből 168 református, 130 fő katolikus. Az 1928-ban megjelent Szentes monográfiájában Nagy Imre kötet szerkesztő Tőkéről azt írja, hogy *„Máig is egyik legnagyobb, legtermékenyebb része a városnak, mit büszkén aranytőkének neveznek a gazdák. Vasútja, állomása, külön két vasúti megállóhelye, műútja, népiskolája, népháza, két olvasóköre, s népkönyvtára birtokában könnyen felejtheti az elmúlt századok zivatarait, s nézhet eléje még szebb kulturális és anyagi előrehaladásnak.”*¹⁶ Zalota, Bökény és Jaksor az árvízmentesítés után települt be, ahol főleg kis és középbirtokosok éltek.¹⁷ Ezek a területek korábban teljesen ki voltak szolgáltatva a víz, a Körös uralmának. Az árvízmentesítések és földrendező munkák kapcsán megjelent a kubikus munkás társadalmi réteg, kiknek felmenői a jobbágyfelszabadítás után nem jutottak földterülethez.

---

¹⁶ Derzsi-Kovács 1928:57.

¹⁷ Zsíros 1990:49.

Szentes város térképe 1840.

A tanyák létrejöttét tehát az örökváltság, az úrbéri rendszer eltörlése hívta életre. Lakóépületet csak tartósan birtokolt földre volt érdemes építeni, amely felszabadult a nyomáskényszer alól. A nyomáskényszer kizárja a tanyát, a tanya pedig a nyomáskényszert.¹⁸ Ezt felismerte a magyar parasztság nagyrésze, ezért ennek az időszaknak legjellemzőbb törekvése a földhöz jutás volt. A fiatalok igyekeztek külön menni az öreg szülőktől és saját családot alapítani. Sokan eleinte csak haszonbérelni tudtak egy-egy nagyobb birtokostól, de igyekeztek minél előbb megvásárolni az adott területet, úgymond „önálló lakhelyre emelkedni.” Volt akinek az a sors jutott, hogy „világéletében más földjén tanyás, más szülőjében kapás maradt”.¹⁹ Az öreg szülők esetében ellentétes tendencia dívott: öregségükre legtöbbször „hazamentek” a városba lakni.

¹⁸ Bárány 1996:117.

¹⁹ Vallomások Szentesről 1990: 75.

Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor tanyáiról elmondható, hogy a várostól életformában már elszakadt, állandó kinlakásra berendezkedett gazdaságok voltak. Ennek oka, hogy a terület már igen messze esik az anyavárostól. A szórványtanya vagy farmtanya fogalmát, - melyet ma az Alföld tanyáira használunk-, Erdei Ferenc szociográfus alkotta meg.²⁰ A szórványtelepüléseken évtizedek alatt természetes sűrűsödések, kis falumagok alakultak ki, ahol a szórványközösség előljárósága székel, kihelyezett közigazgatási hivatal, iskola és néhol templom is épült.²¹ Megfigyelhető, hogy ezek a sűrűsödések többnyire a néhai, elpusztult régi falvak helyén szerveződtek. Ilyen a térségben központi szerepet betöltő Nagytőke is, a néhai Tőke falu helyén.

Az Körös folyó az árvízmentesítés utáni tőkei pusztával, Bökénnyel és Jaksorral. Részlet az 1840-es térképből.

20 Erdei: 1942:149.

21 Bárth: 1996: 204-205.

A külterületi iskolák megszervezése (1850-1920)

A 19. század közepén, a Szentese kiterjedt határrészein élő tanyai népesség gyarapodása folytán egyre inkább szükségessé vált a külterületi iskolák létrehozása. A városban ekkor két katolikus iskola működött, a többi református volt.²² Hazánkban a kötelező és ingyenes iskoláztatásról szóló törvényt már 1848-ban meghozta az első független, felelős kormány. Az egységesebb, állami irányítás alá eső iskolarendszert megteremtő törvényt Bárány Eötvös József vallás és közoktatásügyi miniszter dolgozta ki. A szabadságharc miatt azonban a törvény nem ment át a gyakorlatba és a tanköteles korúak körében továbbra is gyakoriak voltak a hiányzások. Az iskolába járást sok esetben maguk a szülők hátráltatták.²³ Ennek ellenére az 1850-es évekre a belterületi iskolák túlszűfoltta váltak, ráadásul erre az időszakra esett a klasszikus tanyás gazdálkodások létrejöttének csúcspontja, ami az örökváltság nyomán rohamosan felgyorsult. Ebben az időben Szentese külterületi határa közel 70.000 katasztrális hold, a tanyai lakosság gyarapodása szemmel látható, ami egyben azt jelentette, hogy a város összlakosságának jelentős része messze eső külterületeken élt. A kialakult tanyás gazdálkodás virágkorában, - amely az 1850-1920 évekre tehető-, 70 év lefolyása alatt a tanyai népesség száma a duplájára nőtt, ami Szentese összlakosságának 36 százalékát tette ki. (1869-ban 6300 fő, 1920-ban 11543 fő).²⁴ Mindezek folytán érthető az "iskolakerülés problematikája", hiszen a nagy távolságok miatt a tanyai népesség gyermekei számára lehetetlenség volt bejutni a városi iskolákba. Súlyosbította a helyzetet az a szülői hozzáállás, miszerint a gyerek hasznát inkább a mezőgazdasági munkában látták. A tanyán élő gyermekeknek ebben az időben az 53,15 %-a nem járt iskolába. Ennek érdekében a város első körben 1854-56 között négy külterületi iskolát hozott létre, elsőként a nagykirályi, majd a dónáti, kajáni és belső ecseri határrészen. Ezek közül a kajáni iskola katolikus volt.²⁵ Az induló iskoláról, tanítóiról és a pontos gyereklekszámról minden megőrződött az utókor számára az elkészített tabellákból.²⁶

---

22 Labádi-Siposné 2013: 93.

23 Labádi-Siposné 2013:96.

24 Labádi-Siposné 2013:99.

25 Labádi-Siposné 2013: 93.

26 Labádi-Siposné 2013: 111.

Külterületi tanya Szentesen - képeslap részlet

Kép forrása: <http://www.szenteskincsei.gportal.hu/gindex.php?pg=35320355&nid=6310357>

Az 1867-es Kiegyezés után folytatódott a vallás és közoktatásügy megreformálása az analfabétizmus felszámolása érdekében. Az ekkor kinevezett Andrássy-kormányban szintén báró Eötvös József nyerte el a vallás és közoktatásügyi tárcát, aki folytatta a polgári átalakítást és a polgári közoktatást megteremtő eszmét. Ennek nyomán született meg az *1868-as Népiskolai törvény* (Eötvös-féle törvény), amely bevezette az általános tankötelezettséget 6-12 éves korig. Aki nem tanult tovább, annak 15 éves korig kellett látogatni az iskolát. A kötelező szintű elemi oktatással a nép szélesebb rétegeinek általános műveltségét akarták biztosítani (írás, olvasás, számolás). A törvény egyúttal meghatározta az iskolák hierarchiáját, jogkörét, feladatkörét. Az előtt az iskolákat még kizárólag az egyház üzemeltette, ettől kezdve azonban elemi népiskolákat tarthattak fenn hitfelekezetek, társulatok, magánszemélyek, közösségek és az állam. Minden nemű iskola közvetlenül a község (város) hatósága alatt állt, feladatát az általa választott iskolaszék közbenjárásával gyakorolta. Az iskolaszék tagjait oktatásügyhöz értő egyének és lelkészek közül választották meg. Az ország területét vármegyénként tankerületekre osztották, élén a tanfelügyelővel.²⁷ Ugyan akkor azt is tudjuk, hogy a Népiskolai törvény sajnos a tanítók bérezésének kérdését nem kezelte megfelelően, ami a szentesi újságoknak is visszatérő témája volt: „Az iskola, mint a nemzet szellemi képzésének - ennek folytán anyagi jólétének – kútforrása, megérdemli, hogy az életkérdések élén álljon.”²⁸

---

27 Labádi-Siposné 2013: 98.

28 Labádi-Siposné 2013: 111.

Báró Eötvös József (1813-1871), vallás és oktatásügyi miniszter, az 1867-es népiskolai törvény létrehozója. Ellinger Ede felvétele.

A tanyai iskolák létrehozásának az analfabétizmus felszámolásában még nagyobb jelentősége volt, mivel ahogy láttuk, az iskolába nem járó tankötelesek nagyrésze a tanyai gyerekek közül került ki. A népiskolai törvény elrendelte, hogy a tanyavilág gyermekeinek műveléséről azoknak a városoknak, községeknek kell gondoskodni, amelyekhez a tanyak tartoznak. A tanyai iskolák felállítására kötelező törvény Szentest is érintette. Ennek folytán helyeződött a hangsúly az egyházak által vezetett születési és halotti anyakönyvekre, kiaknázva a tankötelesek pontosabb nyilvántartását, tekintet nélkül a felekezeti hovatartozásra. Évenként kellett úgynevezett statisztikai táblázatokat készíteni. A hiányzások miatt Szentesen az a módszer alakult ki, hogy a tankötelezettek összeírását összekötötték az évenkénti adóösszeírással. Ilyenkor a családfőnek nyilatkozni kellett a tanköteles gyermekei számáról.

Ezeket kiegészítették a felekezeti tanítók kimutatásai.²⁹ A tanyai iskolahálózat kiépítése mindennél fontosabb szemponttá vált, ezzel párhuzamosan pedig rendelet született arról, hogy aki 15 éves korig nem járhatja iskolába gyermekét, az büntethető. Ez egyaránt vonatkozott a szülőkre, gyámra vagy a cseléd munkában álló gyermekek gazdáira. Ennek az intézkedésnek a kiterjesztése szintén fontos volt, mert számos beszámolóból, visszaemlékezésből tudjuk, hogy a tanyai gyermek körében gyakori volt a cselédeskedés, a cselédsors. A korabeli helyzetről így olvashatunk: „.....a tulajdonképpeni iskolaköteles növendékek jelentős része tanyai lakosok gyermekei voltak, ezek többsége pedig minden iskoláztatás nélkül lépett ki az életbe. S egyáltalán nem azért, mert a szülők nem akarták gyermekeiket iskolába járattatni, hanem mert ezt a legtöbb esetben nem tehették. A szegényebb földművesek, gazdasági cselédek anyagi okokból nem voltak képesek a gyermekeiket a városi iskolákba járattatni, a tanyai iskolákba is csak jó idő esetén. A nagy távolságok miatt ősztől tavaszig el voltak zárva az iskolától....Egyetlen megoldás vezethetett eredményre: módot adni arra, hogy a gyermek kényelmesen hozzáférhessen az iskolához; akkor az iskolai növendékek számának ugrásszerű növekedése várható.”³⁰ A sikeres megvalósuláshoz Szentes városának tehát két fontos feltételt kellett biztosítani: tanyai iskolák építését, illetve a tanyai lakosságról szóló minél pontosabb és naprakész nyilvántartást. A rendszer stabil kialakulásának időszaka nem volt zökkenőmentes, minden évben akadtak gondok, pontatlanságok. Azt is tudjuk, hogy a pontatlanságok nem a tanítók részéről keletkeztek, mert az oktatók szorgalmát és szakmai felkészültségét félévente történő vizsgákkal szigorúan ellenőrizték.³¹

Az elemi népiskolák történetének felkutatásával Labádi Lajos foglalkozott részletesen. Az első tanyai iskolák eleinte vagy a református, vagy a katolikus egyház kezelésében voltak, később mind a város fennhatósága alá kerültek. Említettük már az első külterületi iskolát a nagykirálysági határrészen 1854-ből. Tudjuk azt, hogy a református egyház már az 1850-es évekre eltörölte a tandíjat és ebben a szellemben fejlesztette iskoláit. Ezzel körülbelül fél évszázaddal előzte meg korát, mert az országgyűlés csak 1908-ban rendelte el az elemi népoktatás ingyenességét.³² A helyi nyomdák által kiadott tankönyveket 1867-től csakis a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium jóváhagyása után lehetett használni, mind a világi, mind az egyházi iskolák esetében. Törekedtek arra, hogy a használt könyvek minél több éven át örökíthetők legyenek a szegényebbek számára. A tanulók házilag elkészített táskában hordták

---

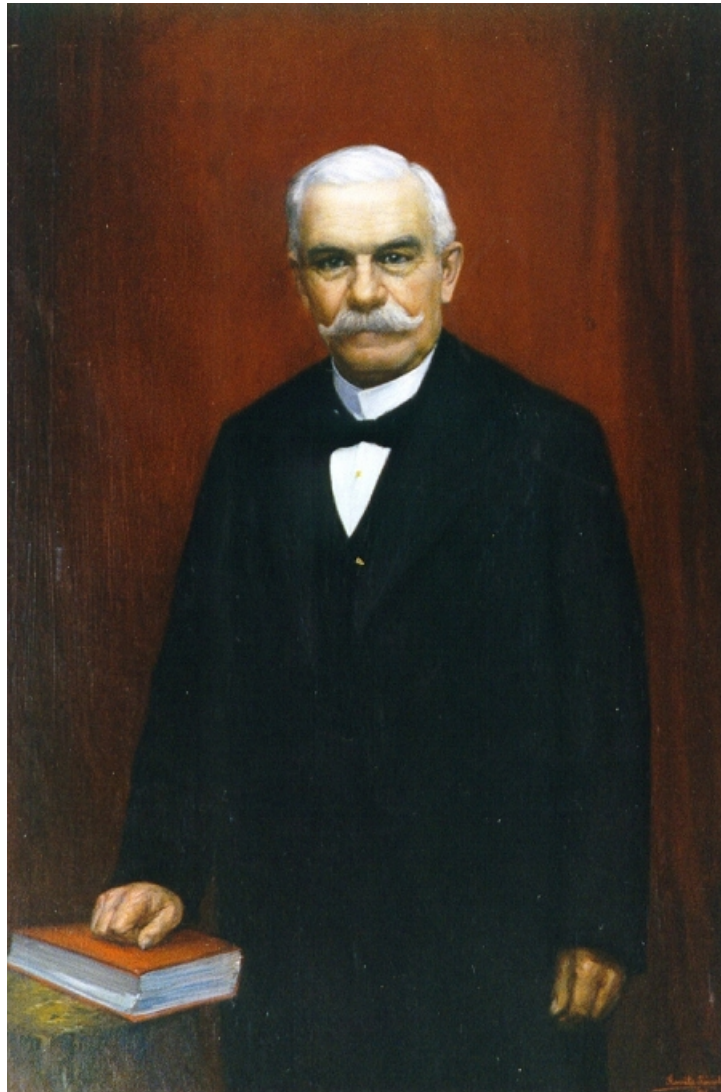
29 Labádi-Siposné 2013:102.

30 Labádi-Siposné 2013:110.

31 Labádi-Siposné 2013:100.

32 Krónikás Könyv 2013: 6.

az iskolai felszereléseiket, az olvasó és nyelvtankönyvön kívül egy számtanfűzet és egy vonalas fűzet volt. A szükséges felszerelések a tanítási, gazdasági és kertészeti eszközöket mind magában foglalták. (A tanulók még a II. Világháború után is palavesszővel írtak palatáblára. A grafitceruza és fémtoll csak később jelent meg).³³ 1883-ban a derekegyházi-oldalon, 1885-ben a tőkei oldalon, 1891-ben az eperjes-széli határrészben, 1905-ben pedig a berki szőlőkben nyílt iskola.

Dr. Mátéffy Ferenc. Kováts Károly festménye. Forrás:

<https://www.szentesinfo.hu/cd/helyismeret/varostortenet/html/oldal14.htm>

Labádi Lajos kutatásai a tanyai iskolák államosításának időszakáról, folyamatáról is részletes leírást adnak. Szentesen ebben az évben ismét Mátéffy Ferencet választották meg

---

³³ Labádi-Siposné 2013:175.

polgármesternek, aki folytatta városépítő tevékenységét. Emellett még ebben az évben sikerült állami kezelésbe adnia a város 15 külterületi iskoláját.³⁴ A folyamat szükségességét az váltotta ki, hogy az iskolák fenntartása nagymértékben megterhelte a város költségvetését, ezért 1907 tavaszán a város kérelemmel fordult a vallás és közoktatásügyi miniszterhez, hogy vegye át az állam a külterületi iskolák működtetését. Az ügy érdekében Mátéffy rendkívüli közgyűlést hívott össze. A tanyai iskolákról szóló jelentést Bugyi Antal főjegyző készítette elő, amiből kiderül, hogy az addig felépült 9 külterületi iskolába mindössze 600 tanköteles gyermek járt és körülbelül 1200 maradt iskolázatlan. Az államosítási szerződés 1908-ban lépett életbe, amely szerint Szentes köteles 8 új iskolát építeni. Egyidejűleg kimondták azt is, hogy a tanyai iskoláknál alkalmazandó 16 tanító közül 8 református és 8 római katolikus legyen. Az államosítást tehát újabb iskola-építések követték. A további új iskolák helyét 1908. február végén jelölték ki. Az érintett határrészek a következők voltak: Mucsihát, Veresegyház, Vekerhát, Kistőke, Hékéd és Külsődönát. Új iskola épült Zalotán és a Berekben is. Az erőfeszítések meghozták az eredményt: a be nem íratott gyerekek száma 22,83%-ra csökkent.³⁵

---

³⁴ Labádi 2000:174.

³⁵ https://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2011/38_0930/08.htm megtekintve 2023. január 4.

Kistőke, Nagytőke, Zalota és Jaksor elhelyezkedése az 1996-os Szentes közigazgatási térképén. Részlet.

Élet a tanyai iskolában. A Zalotai iskola története. (1908-1970)

A Zalotai iskola története a rendelkezésre álló szakirodalmak alapján és a 2000-es évek elején folytatott saját kutatás nyomán rajzolódik ki. A 2000-es évek elején a szóban forgó tanyavilágban számos olyan személlyel sikerült interjút készíteni, kiknek gyermekkoruk az iskola megalakulása utáni évtizedekre esett. Az interjúk során már mindannyian 75-80 év körüliek voltak. Személyes visszaemlékezéseik hiteles forrást nyújtanak az elemi iskolás éveikről. Később, a szülővé válás kapcsán az iskola későbbi évtizedeiből adtak nélkülözhetetlen leírást. Az iskola gyakorlati működését és a megszűnése előtti évtizedek eseményeit pedig az iskola utolsó pedagógusának részletes elbeszéléseiből ismerhetjük meg, aki a kutatás idején még a

Zalotai iskola épületében lakott. Elbeszélései mellett számos archív fotóval járult hozzá a dokumentálás színvonalához. A továbbiakban az adatközlők visszaemlékezésein alapuló leírásoknál zárójelben az interjúalanyok nevének kezdőbetűit tüntetem fel. Visszaemlékezésükkel rendkívüli módon segítettek a térség tanyai társadalmi életének megismerését, különös tekintettel az itt álló iskola múltjára. A 2000-es évek elején készített személyes interjúkat azóta kiegészítettem a Koszta József Múzeum könyvtárában levő, Szalva Péter hagyatékából származó „*Vallomások Szentesről*” című könyv segítségével, mely 1990-ben jelent meg Bodrits István könyvtáros szerkesztésében.³⁶ A javarészt Szentesről elszármazottak tollából származó gyűjtemény-kötet számos olyan visszaemlékezést tartalmaz amely a vizsgált témához és területhez nyújt értékes adalékokat. Ezek közül a Zalotai iskolát és környékét érintő emlékezések összehasonlításul szolgálhatnak a személyes terepmunka során készített interjúk elbeszéléseivel. A kötetben megszólaló, Szentesről elszármazott, egykori Zalotai iskola tanulói ékesen bizonyítják, hogy a tanyai iskolákból is sokra vihette az ember.

A Zalotai iskola első évtizede (1908-1920)

Tanyai iskola alatt a néprajzi lexikon szerint tanyásodott határrészen álló, zárt településen kívül eső, külterületi, alsó fokú oktatási intézményt értünk, amely egy vagy két tanteremből, valamint tanítói lakásból áll. Általában osztatlan vagy részben osztott. Az iskola megalakulása utáni első évtizedét Labádi Lajos kutatta fel.

A Zalotai iskola 1908-ban.

---

36 Vallomások Szentesről 1990.

A Zalotai iskola 1908-ban, a külterületi iskolák már bemutatott, állami kezelésbe kerülése nyomán jött létre, minek során rögtön az első évben 77 tanulót számláltak. A Zalotai népiskola a Nagytőkei iskola tanfelügyelete alá tartozott. Labádi Lajos korabeli hírlapok alapján végzett kutatásai szerint a kistőkei lakosok régóta kérték, hogy a város Zalota határrészen is állítson fel egy iskolát, mert évenként közel 100 gyerek maradt iskolázottság nélkül. A hírlapok szerint a Zalotai iskola első tanítója Lakos József lett, aki 20 pályázó közül nyerte el az állást. A továbbiakban az állami fenntartás megvalósulásának hiányosságairól szerzünk tudomást, ám ezek főként egyéb külterületi iskolákról szólnak, így biztos forrásunk nincsen arról, hogy Zalotán milyen állapotok uralkodtak. A helyzet a következő képpen festett: „*Két-három év telt el a tanyai iskolák államosítása óta, de máris kitűnt, hogy nem volt túl jó ötlet. Erre utal az Alföldi Ellenzék 1912 novemberében közzétett cikke, amelynek címe: Fagyoskodó iskolás gyerekek – Sztrájkra készülnek a szülők: "Államosították a szentesi külterületi iskolákat, de nem sok köszönet van benne. A város megépítette az iskolaépületeket, de az állam nem gondoskodik azok tisztességes fenntartásáról, és egyébként is, az iskolák legszükségesebb kiadásaira vagy egyáltalában nem ad pénzt, vagy a legszűkmarkúbban gondoskodik azokról."* Megtudjuk továbbá, hogy a veresegyházi és mucsiháti állami iskolákban nem fűtenek, és a gyermekek annyira fáznak, hogy nem képesek a kezükben tartani a palaveszszőt, nincs megfelelő ivóvíz. A tanulók, 6–7 éves gyermekek napról-napra magukkal cipelnek kilométer távolságra hazulról ivóvizet.³⁷ A probléma abból a disszonanciából fakadt, hogy állam a legszigorúbban megkövetelte a gyermekek iskolába járását, mulasztás esetén akár bírsággal sújtva a szülőket, azonban nem történt gondoskodás megfelelő fűtésről annak ellenére, hogy a legtöbb gyermek hideg, szeles időben több kilométer távolságból járt be iskolába.³⁸

Az iskola az 1920-40-es években

Az iskola későbbi éveinek feltárását már a megszólaltatott egykori tanulók visszaemlékezései segítik tovább. A megkérdezettek egybehangzó emlékezete szerint a Zalotai iskolába főként Zalotáról, Bökényből és a szomszédos Jaksorról jártak gyermekek. Az 1920-40-es évek időszakáról Ecsédi Józsefné Molnár Erzsébet Kistőke-Nagytőkei lakos (szül.:1924) elmondása nyújt támaszpontot, akinek gyermekkorra a húszas, harmincas évekre esett. Ecsédiné a Zalotai iskolában még 6 osztályt végzett el, ami egybe vág azzal, hogy a nyolc osztályos

---

37 https://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2011/38_0930/08.htm Megtekintés: 2022. november 6.

38 https://www.szentesinfo.hu/szentesielet/2011/38_0930/08.htm Megtekintés: 2022. november 6.

tankötelezettséget csak később vezették be.³⁹ Az 1920-as években Boros Géza volt a tanító 1931-ig. (E.J.) Ezt támasztja alá Derzsi-Kovács Ferenc a Szentes monográfiájában, aki Boros Géza mellett Kiss Pált jelöli még meg tanítóként a 20-as években. Derzsi-Kovács Ferenc leírja az 1908-tól Zalotán tanítók névsorát: Galambos István, Gajzágóné Pendl Mária, Kiss Pál, Boros Géza.⁴⁰ Arra, hogy Boros Géza mikor került Zalotára, Ecsédiné nem tudott pontos választ adni, mert csak az első osztályt járta nála. Boros Géza a visszaemlékezés szerint eredetileg színészember volt.⁴¹ Ecsédiné visszaemlékezése szerint a Zalotai iskolában az első osztályos gyereket az ábécé tanításakor, olyan módszerrel oktatták, hogy a betűket mutogatni kellett. Minden betűhöz volt egy kis magyarázat. A szavak kiejtésékor a jelek segítségével könnyebb volt össze kapcsolni a betűket. Például „n” betűt méhecske zöngéséhez hasonlították. (E.J.) Erről a tanítási módszerről olvashatunk egy másik visszaemlékezésből, Dr. Fenyvesi István - később a szegedi egyetem nyelvésze és irodalomtörténésze és egyetemi tanára - soraiból, aki a Körös-parti, Tüzkövesi gátórházból⁴² járt a nagytőkei iskolába ezekben az időkben. Igaz a leírás a nagytőkei iskolára vonatkozik, de Ecsédiné beszámolója szerint Zalotán is ugyan így zajlott a tanítás: „ *Az elsősöket, akik alig tudnak megbirkózni a szűk pad fegyelmével és a hosszú-hosszú óráig csendben maradással, vonalak, köröcskék segítségével (a tanárnő Vonyák Magdolna) írni tanítja. A könyvben levő betűk felismerését pedig az akkor érvényben levő módszertan értelmében köznapi eszmetársításos mutogatással hozza közelebb. Például a K a homlokunkhoz illesztett hüvelykujj és a kinyitott tenyér segítségével kakas tarajának képzetét váltotta ki bennünk.* ”⁴³

A Zalotai iskolában 1931-ben Boros Gézát Kiss Lajos tanító (szül.: 1912) váltotta fel, aki épphogy akkor töltötte be a 20-dik évét. Bátyja, Kiss János is tanító volt egy másik iskolában. Kiss Lajos egy évig mellette volt segédtanító, mielőtt a Zalotai iskolához került. Ecsédiné szerint Kiss Lajos először olyan nagy szigort alkalmazott, hogy emiatt majdnem elküldték. Egy szülő bepanaszolta a nagytőkei iskolaigazgatónál, mert olyan erős körmösöket osztogatott, hogy a vonalzó élével ütött. A gyerekeknek kihasadt belé az ujjja vége. Ekkor aztán mérsékelte szigorát, de többé a gyerekeke nem hancúroztak tanítás előtt, mint Boros Géza idejében. (E.J) Ezt a fordulatot támasztja alá, hogy egy másik, - Ecsédinétől 12 évvel fiatalabb

---

39 A nyolc osztályos tankötelezettséget 1945. aug. 16-án vezették be.

40 Derzsi-Kovács Ferenc 1928:192.

41 Boros Géza (1886. június 1-Bp. 1955. június 13.), komikus, kabarészínész. A kérdés, -hogyan személye megegyezik-e az adatközlő visszaemlékezésében szereplő Boros Gézával- még további kutatásokat igényel.

42 A Tüzkövesi gátórház Jaksoron található

43 Vallomások Szentesről 1990: 78.

diák visszaemlékezésben már kedves tanítóként emlékeznek vissza Kiss Lajosra: „*Szentesen születtem 1936. január 9-én. Szüleim Szentesről 12 km-re, a Hármas körös partján gazdálkodtak. Ott jártam elemi majd általános iskolába...Mint ahogy életem első 18 évét töltöttem ott, érthető, hogy jó szívvel emlékezem tanítóimra, tanáraimra. Közülük is különös szeretettel gondolok Kiss Lajos tanítómra.*”⁴⁴ Szintén Kiss Lajos tanító keze alatt kezdte az elemi iskolát Révész András (szül.:1935), juhász, aki iskolás éveiben Zalotán, az Iskola dűlőben lakott a Bíró Gábor-féle tanyában. Visszaemlékezése szerint az 1940-es években 116-an jártak az iskolába egy tanító keze alá. (R. A.) Tudomása volt arról is, hogy Kiss Lajos felesége még 2006-ban Szentesen lakott a Boros Sámuel utcában. Mint a tanyai iskolákban általában, Zalotán is összevont tantervű iskola volt, 6 osztály egyszerre járt. Elöl ültek a legkisebbek, a terem hátsó része felé az egyre nagyobbak. A tanító egyszerre foglalkozott minden korosztállyal és egymás után kiosztotta a feladatokat. A tanítás reggel 8-tól délután 4-ig tartott. Télen a nagy hóban csak 12 óráig volt oktatás. A Zalotai iskolába minden irányból jártak gyerekek: Zalotáról, a bökényi duzzasztótól, a kistőkei határ északi részéről, Jaksorrol. Bökényből komppal és ladikkal hordták a gyerekeket. Ecsédi Józsefné visszaemlékezése szerint Jaksorról a gyerekek reggelente 9-10-en vidáman mentek az iskolába, de emellett megvolt az iskolába járásnak a rendje: mindig kettesével mentek és mindenkinek illedelmesen köszönni kellett az úton, akár gyalog, akár biciklivel, akár kocsival járt arra valaki. A tanítás végén az iskolaudvaron sorakozót tartott és egy „*Isten áldjon meg benneteket*” kíséretében elbocsájtotta a gyerekeket, a gyerekek pedig utána ismételték. (E. J.)

---

44 Vallomások Szentesről 1999: 17.

Révész András (Szül.:1935), juhász a nagytőkei fodrász előtt és 2005-ben tanyája udvarán.

(Az archív fotót rendelkezésre bocsájtotta Révész András, a színes fotó saját felvétel)

Az 1920-40-es éveket a Klebelsberg Kuno jóvoltából folytatódó iskolareformok határozták meg, melyek az oktató és nevelő munka összhangját kívánták megteremteni. Klebelsberg a Trianon által elszegényedett és megcsönkített Magyarország felemelkedését a kulturális reform segítségével képzelte el, ami fejlődés mozgatórugója. Elképzelései között fontos helyet foglalt el a magyar nép műveltségi színvonalának emelése, melyet a népiskolák tömeges létrehozásával és a szervezett népművelés kiépítésével akarta biztosítani. Kezdeményezésére 1925-ben nagyszabású program indult.⁴⁵ A reformok kiindulási pontja az volt, hogy időközben az oktatással szembeni elvárások változtak. Az 1867-es oktatási törvény az alapvető ismeretek elsajátítását célozta meg, ez a századfordulóra már kevés volt. A tanítási anyag csak azokat az ismereteket célozta meg, melyek elegendőek voltak ahhoz, hogy az oktatásból kikerülő egyén a termelő munkában el tudjon helyezkedni, valamint vallási, valláserkölcsei és politikai normákat adott át. 1925-ben új tanterv lépett életbe melynek értelmében a tantárgyakat és a követelményeket praktikusabbá kellett tenni. A korábbi erős tantárgyi oktatómunka mellett ismét előtérbe került a nevelőmunka fontossága, miszerint a

---

⁴⁵ <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1362.html#1363> megtekintve 2023. január 8.

gyermekben az egész ember művelését kell megvalósítani. A tanítást igyekeztek a cselekvéssel összekapcsolni. Ez tanyai népiskolákban sem lehetett másképp. Az alsó tagozatos tananyag az írás és olvasás párosításából állt, másodiktól az olvasás külön tantárgy volt. Az olvasmányok közül sok foglalkozott állatokkal, a mindennapi élet tanulságaival, mely közelebb hozta a kapcsolatot a gyakorlati élettel. A testnevelés és az ének tantárgyak esetében nagy hangsúlyt helyeztek az ismétlésre. Szokás volt a gyerekeket minden tanóra előtt 4-5 percig énekeltetni, hogy tisztuljon a tüdő és jobban tudjanak koncentrálni a következő órára.⁴⁶ Ezekre a gyakorlati életet előtérbe helyező módszerekre láthattunk példát a visszaemlékezők beszámolóiból, mint amilyen az ábécé tanításakor használt „köznapi eszmetársításos mutogatás”.

Klebelsberg Kuno (1875–1932) magyar jogász, országgyűlési képviselő, művelődéspolitikus, belügy-, majd vallás- és közoktatásügyi miniszter.

---

⁴⁶ Labádi-Siposné 2013: 183.

1925-től adták ki az a népiskolai tárgyak oktatásához szükséges tankönyveket, mely az „Egységes Népiskolai Vezérkönyvek” elnevezést viselte. Mivel a magyar népiskoláknak elég erős földműves háttere van, így a gyerekeket elsősorban mezőgazdasági tevékenységre képezték. A szükséges felszerelések a tanítási, gazdasági és kertészeti eszközöket mind magában foglalták. Erről rendelkezett az 1926.évi „mezőgazdaság népesség érdekeit szolgáló népiskolák felállításáról és fenntartásáról” szóló törvénycikk. Az országot 5 km sugarú körökre osztották és kötelezték a hatóságokat és a földbirtokosokat a népiskolák felállítására.⁴⁷ Ugyanakkor, azt is vallották, hogyha a gyermekben más hajlamok jelentkeznek, annak sem szabad gátat szabni. Klebelsberg a baj forrását abban látta, hogy a szülők nem engedték a gyermekeiket iskolába, mert a mezőgazdasági munkában több hasznát látták már 11-12 éves gyerekeknek. Az általános tankötelezettség elrendelése és a tanyai iskolahálózat kiépítése Szentesen is elérte célját. A századforduló már a lakosok 68 százaléka, 1930-ban pedig már a 82 százaléka tudott írni, olvasni. A Klebelsberg nyomán emelt iskolák a tanyavilág legmodernebb épületei voltak, palatetővel és tágas, világos ablakokkal ellátva. A világháború után sok családban nem volt elég ruha és cipő ahhoz, hogy az összes gyerek iskolába járhasson, valamint gondot okozott az, hogy a szentesi tanyavilág különösen szétszórt volt. Az 1941-es évről azt olvashatjuk, hogy általában véve nagyon sok volt a mulasztó gyermek száma, de igazoltnak tekintettek minden olyan gyermeket, akik nyilvánvalóan ruha hiánya miatt nem járhattak iskolába zord időjárás esetén. A visszaemlékezések szerint sok tanyai gyermek ruházkodása nem volt kielégítő. A Szeder-majori cseléd-családok gyermekeinek néha saját ruhájuk sem volt. Volt egy család, ahol a kislány nappalra az édesanyja virágmintás pargethálóruháját kapta meg, amit férfinadrágba tűrve viselt az iskolában egy szakadt csizmával. Éjszakára otthon viszont ahogy csak tudott, be kellett takarózni a pokróccal, mert alváshoz édesanyja vette magára a hálóruhát. Szeder-majorból 2 km-t kellett megtenniük az iskoláig. Volt gyermek, aki beérve az iskolába elaludt a fáradtságtól ha otthon sok munka volt, de a tanító belátással volt és nem bántotta. Legtöbb családnak 4-5 gyermeke volt. Annak idején nem volt még Vöröskereszt, amely ruhaadománnyal segítette a szegény családokat. Aki akart és tanult az a tanyai iskolából indulva is sokra vihetett. A Berényi gyerekek közül Berényi Lajos a miniszteri tisztségig vitte, említette meg 2005-ben Ecsédi Józsefné.⁴⁸ A Balogh családnak 3 fia

---

47 <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1362.html#1363> megtekintve 2023.január 8.

48 Berényi Lajos Szentesről elszármazott helyettes államtitkár visszaemlékezése is megtalálható a Vallomások Szentesről c. kötetben a 17. oldalon.

és egy leánya volt, egyik fiú, Balogh János hadbíró lett. (E.J) A tanmenet a hittant is magába foglalta. Mivel a tanyai lakosság vallása nem volt egységes, tanító a református és a katolikus hittant is tanította. Ecsédi Józsefné elmondása szerint a katolikusok voltak többségben (E. J.)

Élet az iskolában 1950-1970

Az 1949-es tanév hosszú volt Magyarország történelmében, a létkörülmények még drasztikusabbá váltak. Kiss Lajos az 1950-es években költözött el Zalotáról, Szentesre. Ecsédiné legnagyobb lányát, Katalint (szül.:1945) egy évig tanította még. Az 1950-es években 60-70 gyermek járt. 1954-ben már Salamon László tanított Zalotán, aki az emlékezet szerint alacsony, sovány testalkatú tanárember volt. Zalotáról való távozása után még évekig a szentesi Petőfi Általános Iskolában tanított, majd pedig magántanítványokat vállalt. Búcsúztatásakor a tanyai társadalom bankettet és bált rendezett számára a gazdakörben épületében. Salamon László után sok tanító jött-ment egészen a hetvenes évekig, nők és férfiak egyaránt. Az iskolában szülői munkaközösség is működött. Az 1950-es években Mészáros Józsefnét, Mészáros József halász feleségét, választották meg elnöknek, aki 13 évig töltötte be a szerepet. Iskolai rendezvényeket és pénzügyeket szervezett, keze alatt még 4 személy dolgozott. Értekezletre és tanfolyamra Szentesre jártak be. (M.J.)

Csoportkép az 1950-es évekből Salamon László tanítóval (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

A Zalotai iskola történetét 1960-tól kezdődően az iskola 1977-es megszűnéséig Bencsik Szilveszterné Szél Ida visszaemlékezéséből ismerhetjük meg, aki a pedagógus szemén keresztül nyújt pontos leírást számunkra az iskola utolsó évtizedeiről. A tanulmányban szereplő archív fotókat is neki köszönhetjük. Bencsik Szilveszterné a 2000-res évek végén költözött el a Zalotai iskola épületéből a főváros környékén letelepedett gyermekéhez. Szél Ida 1941. március 10-én született Röszkén. 1961. március 15-én kezdte tanítói pályafutását eleinte képesítés nélkül a röszkei-kisszéksósi határmenti tanyai iskolában. A röszkei tanyai iskola, működése alatt végig összevont osztályokban működött. Bencsikné csak felső tagozatosokat tanított. Három év röszkei tanítás után a Mórahalom-nagyszéksósi határmenti tanyai iskolához került, mert férjével való megismerkedésük után kérelmezték, hogy egy iskolában dolgozhassanak, és férje ott kapott állást. Kezdő pedagógusok lévén járt az 1-1 hold illetményföld, szolgálati lakás, és az elvégzett túlórákból és összevont tanulócsoporti-pótlékból próbáltak előre jutni. Időközben 1963-ban elkezdték a Szegedi Tanárképző Főiskolát levelező tagozaton. Mórahalmon 1969-ig tanítottak férjével együtt, amíg a körzetesítés miatt az meg nem szűnt. Ekkor kezdtek körülnézni a megyében másik munkahely után, pályázatok útján keresték a pedagógusi állásokat. Visszaemlékezése szerint, mikor először járt a Zalotai Iskolánál, a hosszú Nagytőkei-út miatt úgy tűnt, mintha a világ végén lenne. A Zalotai iskola Nagytőke iskolaigazgatása alá tartozott. Szándékukkal felkeresték a nagytőkei iskola egykori igazgatóját, Négyesi Jánost, aki megmutatta nekik az iskolaépületet. „*Jónak találtuk és elvállaltuk*” – emlékszik vissza Bencsikné. 1969. augusztus 29-én aludtak kint először.

Bencsik Szilveszterné Szél Ida (szül.: 1941), a Zalotai iskola egykori tanítója (színes fotó saját felvétel, 2006.)

Nem volt azonban teljesen zökkenőmentes a kezdet. Zalotán csak 28 beírt gyermek volt, de az előírás szerint 31-es létszámmal lehetett megbontani a csoportot. Nem volt mit tenni, egyikőjüknek megint el kellett járni máshová tanítani. Férje maradt Zalotán, alsó tagozatot tanítani, Bencsikné pedig Magyartésre járt át, naponta kerékparral. Abban az időben volt fiuk 19 hónapos és ez nagy gondot okozott. A helyzetet azzal orvosolták, hogy kisfiukat a nagyszülőknél hagyták Röszkén, és csak hétvégeként hozták haza Zalotára. „*Bizony kimaradtak az életünkből a fiunk első lépései, de nem volt más megoldás.*”-mondja. Három hónapig tanított Magyartésen, mígnem megismerte annyira a gyerekeket és a szülőket, hogy megkért 3-4 szülőt: járassák Zalotára a gyerekeiket annak érdekében, hogy meg tudják bontani a létszámot. Az első szülői értekezlet után két család jelentkezett, hogy egyforma távolságra laknak mind a magyartési, mind a zalotai iskolától - ami fontos szempont volt. Megkedvelték Bencsiknét is és a gyerekek véleményét kikérve azok is szívesen beleegyeztek. Őket követte még 7 gyerek. Az iskola körüli tanyákat is körbejárták, mert voltak gyerekek, aki Szentesre jártak. Ennek köszönhetően megbonthatták a létszámot. A munkamegosztás a következő volt: férje az alsó tagozatot, maga pedig a felső tagozatot tanította. Bencsikné ezen kívül, mint külterületi iskolavezető is volt egyben. Zalotára kerülésük idején, 1969-ben, a felső tagozaton 19 gyerek járt, alsó tagozatra valamennyivel kevesebb. Ez osztályonként 3-4 tanulót jelentett, de elvértve volt 6-8 gyerek is. A tanítás az osztatlan tanyai iskola mintáját követte. Ekkor már nyolc osztályban folyt a tanítás.⁴⁹

---

49 1928-ban a Klebelsberg Kuno kultuszminiszter programot indít a hat osztályosról 8 osztályosra bővített tankötelezettségre, melyet 1945 aug. 16-án vezették be.

Iskolai kirándulás a közeli Kis- a '70-es évek közepén (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Csoportkép az 1970-es évek elején, Bencsik Szilveszter tanítóval.

1969-től 1977-ig egyetlen olyan év volt, amikor egy osztály kimaradt, mert nem volt hozzá elég olyan korú gyerek. Az alsósok és a felsősök tanítása külön épületben zajlott. A

felsősök tanultak az iskolaépületben Bencsikné felügyelete alatt. Az alsósok – akiket férje tanított - voltak kevesebben, így ők a szomszédos gazdakör épületben található kisebb termet kapták. Az osztatlan rendszerben 45 perces tanórán a tanár csak egyetlen, a soron következő osztállyal foglalkozott közvetlen. Ekkor volt a számonkérés, a házi feladatok ellenőrzése és az új tananyag leadása. Addig a többi osztálynak ki kellett adni az önálló munkát. A feladatok kiadása önmagában is sok időt igényelt, mire minden osztály sorra került, majd az óra végén az éppen tanított osztállyal össze is kellett foglalni a tananyagot, valamint a többi osztály önálló munkáját is ellenőrizni. Minderre 45 perc állt rendelkezésre. Nagyon be kellett osztani az időt. A testnevelés és az énekórák esetében a tanórát meg kellett felezni, és alig 30 perc alatt igen nehéz volt egy új dalt megtanítani, vagy a tanórához levetkőzni-felöltözni. A helyzeten az igazgató tudtával Bencsikné úgy javított, hogy összevont az órákat: egyik héten csak ének, másik héten csak testnevelés órát tartott.

Tornaóra az 1970-es években (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Az osztatlan iskolának számos előnye is volt, legfőképp, hogy a nagyobb gyerekek tudtak segíteni a kisebbeknek, akár az öltözködésben, vagy az óra előtti feladatjavításban. Általános volt, hogy a szünetekben a szorzótáblát kérdezték egymástól. Más előny is származott: Azok a gyerekek, akik fogékonyak voltak az ismeretek elsajátítására, miután kész lettek az önálló feladatukkal, rengeteget megtanulhattak már előre a felsőbb évesek óráiból. Így a gyerekek észrevétlenül is fejlődtek. Bencsikné a saját fián tapasztalta ezt, aki 3 éves korától benn volt az órákon a szülei mellett és rajzolgatott. Otthon egyszer dallal, máskor verssel állt elő, pedig senki

nem tanította neki, csak amit az órán hallott. „*A szorzótábla szinte ráragadt.*” – mondja. Be akarták őt adni Szentesre az óvodába, de nem vették fel, mondván, hogy nincs senki, aki kísérije a buszhoz. Így egészen addig, amíg iskolaköteles nem lett, a tanyai gyerekekkel bent volt az órákon. Bencsiknének vannak tanítványai, akikből gyermekorvos lett, pedagógus vagy gyógyszerész.

Csoportkirándulás az 1970-es években (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Gyerekek az iskolaudvaron a kerekeskút körül az 1970-es években (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Zalotai iskolába járó gyerekek mind fizikai dolgozók gyerekei voltak, és „abból éltek”, amit az iskolában megtanultak. A tanulás bizonyos szempontokból nehezebb volt számukra, Szüleik látástól-vakulásig dolgoztak, nem tudtak segíteni a tanulásban, házi feladatban. Amelyik családban több gyerek volt, ott a nagyobbak segítettek a kisebbeknek, de sokszor nem volt türelmük magyarázni, hanem gyorsan megcsinálták helyettük a feladatot. A gyerekek petróleumlámpa mellett tanultak, számos gyerek nagy távolságról járt be az iskolába még ezekben az években is. A legtávolabbiak 4 km-ről. A Körös-túlparti Bökénybe, ahonnan 11 gyerek járt, a révész ment át ladikkal reggelenként a gyerekekéért. (B.Sz.) Komp csak akkor hozta őket, ha mezőgazdasági gépeket is szállítani kellett. A gyerekeknek össze kellett várni egymást, hogy ne forduljon annyiszor a révész a ladikkal. Télen, amikor a Körös be volt fagyva, a révész a kihúzott kompkötélbe kapaszkodva ment át gyalog a jégen a gyerekekért, azok pedig libasorban követték. A révész Mészáros István volt ekkor.

A bökényi komp szelevényi oldalán. Mészáros István révész a ladikban Bencsik Attilával. A kompon Bencsik Szilveszter tanyai tanító. A háttérben Mészáros József halász és felesége Mészáros Józsefné tanyája. (A képet rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Télen a tanárnő, Bencsikné általában 5 órákor kelt, hogy begyűjtsön a nagyteremben álló vaskályhába és jó meleg fogadhassa az átfázott gyerekeket. A gyerekek levették az átázott cipőiket és a kályha közelébe húzódtak. *„Aki nem élte át, az nem is tudja elképzelni, hogy mit meg nem tettek a gyerekek a saját érdekükben.”* – emlékszik vissza. Hozzáteszi még, hogy a tanai gyerekeket könnyű volt nevelni, nem volt magatartás probléma. A nehezebb körülmények ellenére a gyerekek aránylag rendszeresen jártak iskolába. A szülők kötelességüknek érezték gyerekeik iskolába járatását. A nagyobb családokban előfordult, hogy csak felváltva jöhettek a gyerekek iskolába, mert csak egy cipőjük volt. 1972-ben helyi Vöröskereszt alakult és gyűjtést szerveztek a szegényebb családoknak. Az 1970-es években a zalotai gazdakör már nem működött gazdakörként, de még otthont adott különféle műsoros esteknek, karácsonyi ünnepeknek, teadélutánoknak, amit a szülői munkakör szervezett.

Iskolai műsor a gazdakör épületében az 1970-es években (A totót rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

A Simon-tanyában hajdan működő népbolt edényárú mellett írószekőzt és füzetet is tartott, a szülők ott vásároltak. A lakosság csökkenésével a bolt forgalma leállt, majd megszűnt. Rosszabb körülmények közt élő családok esetében előfordult, hogy a tanárnő segített ki néhány tanulót füzetekkel, ceruzával. Nem volt ritka, hogy egyes gyerekekről tudni lehetett: éhesen

mentek iskolába. Az iskolába érve almát kaptak, egy szelet kenyeret. A testvérek általában egymás könyveit használták, a nagyobbak továbbadták a kisebbeknek. A gyerekek többsége még a 70-es években is gyalog járt iskolába, volt, aki 3-4 km-ről. A magyartési leágazástól fél 6-kor kellett indulni, hogy 8-ra beérjenek az iskolába. Volt ugyan busz, de nem egyezett tanmenettel: reggel túl korán ment, a gyerekek már 7-től az iskolában lettek volna. Tanítás után szintén ez volt a helyzet, hamarabb el kellett volna indulni, hogy elérjék a buszt. Bencsikné visszaemlékezése szerint a családok általában hetente egyszer mentek be Szentesre, főképp ipari árucikkeket venni, miután megszűnt a helyi kisbolt. Többnyire önellátók voltak, megtermelték maguknak az élelmiszert, csak ruhaneműért és edényárúért mentek Szentesre. Ha ruhát akartak vásárolni, kikérték a gyerekeket az iskolából arra az időre. Tejet, friss hús félét a tanyaiak egymástól vásároltak, mert a kisbolt nem tarthatott romlandó árút. Ugyan 1970-ben bevezették a villanyt a térség útmenti tanyáiba, de hűtőszekrénye nem volt a boltnak. (B. Sz.)

A villany bevezetése az Iskola-dűlőnél 1970-ben (A fotót rendelkezésre bocsátotta Bencsikné Szél Ida)

Az iskolákban lezajló körzetesítés nyomán, 1977-ben a Zalotai iskolában megszűnt a tanítás. A gyerekek egyrésze visszament Magyartésre. Másik lehetőség a kunszentmártoni iskola volt, de számos család emiatt elköltözött mert túl messze volt tanyájuk a buszmegállótól,

így nem tudták volna Kunszentmártonba járatni gyerekeiket. Ezek nagyrészt olyan családok, ahonnan 5 gyerek járt iskolába. Megint mások Szentesre költöztek be. Bencsikné 1977-től 1997-ig a szentesi Damjanich János Általános Iskolában tanított, onnan ment nyugdíjba. Férje Magyartésen tanított egy ideig, majd a csongrádi mezőgazdasági szakmunkásképző kollégiumban.

A zalotai gazdakör épülete 2005 tavaszán (saját fotó)

Az iskola udvarán álló kerekeskút valamint az iskolaudvar ólakkal 2005-ben (saját fotó)

Ecsédiné Józsefné Molnár Erzsébet (szül.: 1924) a tanyája előtt 2005 nyarán (saját fotó)

Mészáros Józsefné Oláh Erzsébet (szül.: 1927), a szülői munkaközösség elnöke, 2003-ban (saját fotó)

Közreműködők

A Zalotai iskola egykori tanulói és pedagógusa, akik a 2000-es évek elején zajló kutatás során a térség gazdasági, társadalmi életének megismerését segítették:

Ecsédi Józsefné Molnár Erzsébet (szül.: 1924)

Mészáros Józsefné Oláh Erzsébet (szül.: 1927), a szülői munkaközösség elnöke

Révész András (szül.: 1935), juhász

Bencsik Szilveszterné (szül.: 1941), pedagógus

Dancsó Erzsébet (Nagytóke)

Felhasznált irodalom:

Bárth János: Szállások, falvak, városok. A magyarság települési hagyománya. 1996, Kalocsa

Becsei József: Fejezetek az általános társadalomföldrajz tanulmányozásához. 2001, Budapest.

Bodrits István : Szerk.: Vallomások Szentesről, 1990, Szentes.

Derzsi-Kovács Ferenc: Közoktatás, tanyai iskolák. In: Nagy Imre. Magyar városok monográfiája III. 1928.

Erdei Ferenc: Magyar Tanyak 1942, Budapest.

Krónikás Könyv. Fejezetek a Kiss Bálint Református Általános Iskola 12 évének történetéből. Szentes, 2005. Szerk.: Karikó-Tóth Tibor.

Labádi Lajos-Siposné Miskolczi Gyöngyi: A szentesi katolikus iskolák története (1772-2012), 2013, Szentes.

Nyíri Antal: A kihaló szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai. 1948, Szeged.

Labádi Lajos: Szentes vázlatos története. In: Szentes helyismereti kézikönyve I. 2000, Szentes.

Labádi Lajos: Szentes vázlatos története. In: Szentes helyismereti kézikönyve II. 2000, Szentes.

Paszternák István: A honfoglalástól a török hódoltság koráig. In.: Szentes helyismereti kézikönyve I. 2000.

Zsíros Katalin: Szentes földrajzi nevei, 1990, Szeged.

Summary

The history of outer territorial schools around Szentes city. Close up view of the elementary school at Zalota.

Although the lifestyle has changed a lot on recent decades, and the farmhouse-lifestyle went into the background, Szentes is still a kind of city with large outlying area with many farmhouses on it. The homestead border of the city was one of the most frequent settled at the 19th and 20th century. According to the history, the Great Hungarian Plain named Alföld began to form when the Turkish Empire gained space in Hungary and was chased away at the 17th. After the Turkish occupiers' gone, a large wasteland was formed around the little town by the river Kurca. After that it became possible to settle down and built houses and complete farms on the empty sheer. Because of the fast increase of the peasant population, the outer territorial schools were more and more required. Farmhouses were multiply and many child were born at that times. The mentioned elementary school was worked at the northern section of the outlying territory of Szentes. The creation of this kind of elementary schools started by the Catholic and Calvinist ecclesiastical education, as the other earlier in the city center. The school was built in 1908 and worked until 1977. The history of the school was researched by me using different maps and the available bibliography about it. But the most important factor for me was making interviews with one of the former teachers of the school and some students from the past.